

at bruge forbundet i deres indbyrdes uoverensstemmelser – blandt andet gennem en fastholdelse af de modsætninger, som var opstået i løbet af 1. verdenskrig. Til disse stater sluttede sig i førte omfang Belgien, men efterhånden også Luxembourg og Finland.

Hvad der begyndte som et overvejende handelspolitisk betonet samarbejde, udviklede sig i løbet af 1930'erne til en mere og mere omfattende politisk fællesindsats, som fra midten af årtiet i udstrakt grad blev præget af disse små staters bekymringer for den voksende trussel om krig mellem stormagterne. De udmøntede sig blandt andet i fælleserklæringer fra 1936 og senere i 1938, hvor disse små medlemsstater distancerede sig fra forpligtelserne inden for Folkeforbundet – med den begrundelse, at stormagterne ikke levede op til disse forpligtelser. De sidste anstrengelser for denne linie – hvis hovedformål var overordnet at søge krigen undgået, men hvis det ikke lykkedes, så at forsøge selv at holde sig uden for en sådan – blev planerne om en fællesoptræden af disse stater og USA umiddelbart før krigsudbruddet i 1939.

Ger van Roons undersøgelse er først og fremmest en meget omfattende dokumentation af de mange forhandlinger, der blev ført mellem disse såkaldte Oslo-stater. På den måde får han klart påvist, at disse stater ikke passivt affandt sig med udviklinger, som de fandt uheldige og direkte skadelige for deres interesser. På den anden side fremgår det også ganske tydeligt, at hver enkelt af de deltagende stater hele tiden først og fremmest var opmærksom på egne interesser, og at dette Oslo-samarbejde forblev en platform, som under indtryk af udviklingerne i forholdene mellem stormagterne kun med vanskeligheder kunne mobiliseres. Det er forfatteren tilbøjelig til at kritisere disse stater for, men han har i kraft af sin omhyggelige fremlæggelse af et meget omfattende materiale fået udfyldt et hidtil ret overset aspekt af de internationale forhold i 1930'erne. Selvom Oslo-initiativet ikke satte sig dybe spor i den overordnede udvikling, var der dog tale om en stædig fastholdelse ved egne rettigheder.

Ole Karup Pedersen

My Brother's Keeper? Recent Polish Debates on the Holocaust. Edited by ANTONY POLONSKY. Routledge in association with The Institute for Polish-Jewish Studies, Oxford. London 1990. IX, 242 s., 30£.

Der eksisterer næppe noget mere følelsesladet emne, end det den polske historiker Antony Polonsky, (gennem mange år professor ved London School of Economics) har valgt at behandle i en samling essays, nemlig forholdet mellem jøder og polakker under 2. verdenskrig (jvnf. Historisk Tidsskrift bd. 89, s. 211-14).

Debatten om polakkernes rolle i tyskernes udryddelse af jøderne startede allerede under krigen, og det har ikke manglet på skarpe påstande fra begge parter. I den stalinistiske tid var den officielle holdning, at kun den kommunistiske modstandsbevægelse (*Armia Ludowa*) aktivt hjalp jøderne, og der er nok det sande i den påstand, at i den optog man i et vist omfang jøder som ligeværdige medlemmer, hvilket bestemt ikke var tilfældet i den borgerlige hjemmehær (*Armia Krajowa*), men på den anden side er det overdrevent at benægte, at organisationen til hjælp for jøderne (*ZEGOTA*) faktisk formåede at skjule og redde en hel del jøder.

Kommunisterne anvendte hyppigt begrebet anti-semitisme til at sværte politiske modstandere, og selvom mange jøder, der havde opholdt sig i Sovjetunionen under krigen, fik betydelig indflydelse indenfor kommunistpartiet og forvaltningen, lukkede man alligevel øjnene for grove udskejelser som pogromen i Kielce i 1946. Helt paradoksalt blev det, da nationalistiske kommunister i 1968 benyttede lejligheden til en massiv forfølgelse af alle jøder i parti og administration, således at næsten alle tilbageværende jøder måtte emigrere.

En ny nuance fik debatten i midten af 1980-erne, da den franske regissør Lanzmann's film *Shoa* i stærke scener viste en udbredt folkelig anti-semitisme i Polen, ligesom den katolske kirkes taktløse placering af et Karmelitter-kloster i Auschwitz gjorde sit til at rive op i de gamle sår.

Den katolske ugeavis i Kraków: *Tygodnik Powszechny*, redigeret af Jerzy Turowicz, blev lidt overraskende trykkested for en samling artikler, der væsentlig mere nuanceret end tidligere søgte at belyse disse kritiske spørgsmål, og det er netop de vigtigste af disse artikler, som Polonsky har valgt at gengive i forkortet form i engelsk oversættelse sammen med en række indlæg fra en international konference i Jerusalem i 1988 om den polske jødedoms historie og kultur.

Jan Blonski, der er professor i polsk litteratur ved universitetet i Kraków, startede denne nye debat med en artikel i *Tygodnik Powszechny* i januar 1987 i bogen gengivet som: »The poor Poles look at the Ghetto«, hvis titel er inspireret af et digt fra 1943 af Czeslaw Milosz: »A poor Christian looks at the Ghetto«. I en litterær form gengiver han hovedsynspunkterne i diskussionen og konkluderer, at polakkerne var *medskyldige* i udryddelsen af jøderne, fordi de gjorde for lidt modstand, men de var *ikke delagtige* i mordene. Blonski accepterer også, at hvis forholdet mellem jøder og polakker i mellemkrigstiden havde været bedre, så havde tyskernes forbrydelser været meget vanskeligere at gennemføre.

Der rejste sig naturligvis en vældig debat i Polen om Blonskis artikel, hvor ikke mindst den polske medskyld blev kraftigt benægtet.

Et af de skarpeste angreb kom fra journalisten Witold Rymanowski, der hævdede, at Blonski gjorde sig skyldig i overtrædelse af straffeloven, idet han har bagvasket den polske nation. Rymanowski gentager argumenter, som man vel egentlig troede tilhørte en svunden tid, nemlig at jøderne takket være deres økonomiske og sociale position i Polen i mellemkrigstiden slet ikke ville være brødre med »the poor Poles«, og rejser spørgsmålet hvorfor Blonski ikke også anklager russere, hviderussere og ukrainere for medskyldighed, eftersom der blev myrdet flere jøder der end i områder, beboet af polakker.

De øvrige indlæg i bogen giver stort set Blonski ret, og det er bemærkelsesværdigt, at specielt forfattere med tæt tilknytning til den katolske kirke er meget åbne overfor en mere nuanceret debat.

Efter anmelderens mening er et af de væsentligste bidrag til debatten et kort indlæg fra sociologen Jan Tomasz Gross, der påpeger nødvendigheden af at få fremskaffet et nyt kildemateriale, der kan belyse polakernes holdning til jøderne i de få situationer under krigen, hvor tyskernes rolle var elimineret, nemlig i den underjordiske presse og under Warszawaopstanden, hvor en del jøder faktisk deltog.

Det er en spændende bog, Antony Polonsky har fået udgivet. Den giver grund til optimisme med hensyn til yderligere forskning i dette tragiske emne, ikke for at placere et abstrakt skyldsspørgsmål, men for at fortælle kommende generationer, hvad der egentlig skete og hvorfor.

Karl-Erik Frandsen